

Indledning

ARBEJDERE, POLITIK OG KULTUR

I sin "Europas Kulturhistorie" fra 1928 definerede socialdemokraten og filologen Hartvig Frisch kultur som vaner. Vaner eller tradition, som det der bringer sammenhæng i menneskets liv og historie. Vores daglige brug af begrebet lader sig imidlertid ikke på samme måde sætte på en kort formel. Vi taler om organisationskultur, kulturpolitik, kulturelle normer, kulturelle udtryk, voldskultur osv. I den nyligt udgivne Den store danske Encyklopædi konstateres da også i allerførste linje af opslaget kultur: "Begrebet kultur er i dag det mest u håndgribelige af alle."¹ Vi kan lade de definitoriske og begrebshistoriske udredninger ligge og i denne sammenhæng nøjes med at konstatere den tætte sammenhæng mellem kultur og identitet. En sammenhæng man ikke mindst finder i den arbejderhistoriske forskning og arbejderbevægelsens historie, hvor kulturen er tæt knyttet til den politiske identitet, hvad enten det drejer sig om klassetilhørsfølelse eller den bevidst organiserede form for konstruktion af politisk identitet.

Set fra i dag kan man dog stille spørgsmålet, om dette udelukkende er et historisk fænomen. Har arbejderen og arbejderbevægelsen opgivet kulturen? Arbejderbevægelsen har historisk knyttet sociale og kulturelle fremskridt sammen. Der kan peges på hele oplysningsidéen eller på de tanker om kulturel frigørelse, der fandtes på venstrefløjens i 1930'erne, 1940'erne og 1950'erne. Der var tale om en frigørelse både til gavn for den enkelte og for samfundet. Her virker det som om noget er gået tabt. En anden styrke har været den organisatoriske kultur. Evnen til at tilbyde et politisk bevidst fællesskab, der rakte ud over den rent politiske kamp. Også her synes bevægelsen at have mistet pusten. Den brede vifte af kulturelle tilbud til gavn for både bevægelsens identitet og for den enkelte – tilbud som dækkede lige fra bolig og boligens kunst på væggen over identitetsskabende film til aktivitetsskabende tiltag som idræt – er enten gået i opløsning eller blevet løsrevet fra den organiserede arbejderbevægelse. Det er nok de

færreste som vælger at spille bold i Frem eller Fremad Amager fordi de identificerer sig med arbejderklassen. Sådanne tanker ser ud til at have haft deres sidste højkonjunktur i 1970'erne med det boom i politisk bevidste kulturelle manifestationer, som venstrefløjen i bred forstand prægede dette årtis Danmark med. Det ebbede ud i 1980'erne og levede i høj grad adskilt fra den klassiske "arbejderkultur". Et sammenstød mellem to "arbejderkulturer" (en praktisk og en teoretisk) som fx er skildret i Hans Jørgen Nielsen roman *Fodboldenglen* (1979). Set fra år 2002 ser det ud som om begge disse arbejderkulturer kun lever i erindringen.

På en måde er det paradoksalt at på samme tid som kulturbegrebet har fået en renaissance i forbindelse med en hed debat om det multikulturelle samfund, så er arbejderbevægelsen og venstrefløjen i dens bredeste betydning løbet tør for kulturpolitiske ideer. Man har ikke noget kulturelt eller kulturpolitisk bud på fremtiden. Hvá med kulturen? Der er to mulige svar – to mulige scenarier:

For det første må man konstatere at hverken arbejderne eller befolkningen bliver kulturløs. Spørgsmålet er derimod hvilken kultur og kulturforståelse, der sætter dagsordenen? Man kan vælge at lade kulturbehovet opfyldes via en markedsgørelse – den kultur som "sælger" bedst. For det andet kan man vælge at tage handsken op: konstatere at kultur er for vigtigt til at lade andre bestemme og formulere nye kulturelle visioner. I dette nummer af Arbejderhistorie forsøger vi at bidrage til en ny kulturdebat. Vores bidrag er at anlægge et historisk blik.

Jens Engberg begynder sin artikel med en afklaring af de begreber som indgår i diskussionen om kulturpolitik: Hvad er kultur, kunst, politik og kulturpolitik. Hvorledes bliver kulturpolitikken brugt i forskellige regimer. Han argumenterer også for, at en analyse af en regerings kulturpolitik vil give nøglen til forståelsen af regeringens generelle politik. Han gennemgår herefter Socialdemokratiets kul-

turpolitik (eller mangel på samme) i det 20. århundrede. Et gennemgående træk er diskussionen mellem synspunkterne: skal Socialdemokratiet lægge vægt på en særlig arbejderkultur (som Jul. Bomholt arbejdede for) adskilt fra borgerskabets kultur eller skal partiet satse på en demokratisering af adgangen til de kulturelle goder, altså få del i borgerskabets kultur. Efter Socialdemokratiets lancering af Danmark for Folket i 30'erne, gik denne politik af med sejren. Fastholdelsen af den borgerlige kultur bragte i slutningen af 60'erne partiet i dobbeltild, dels fra Rindalisterne, som ikke mente at det var en offentlig opgave at støtte kunst, man ikke kunne se hvad forestillede, dels fra ungdomsoprøret, der udsprang fra kulturradikale borgerlige unge, der tværtimod ønskede en mere folkelig og antiautoritær kultur. Forfatteren mener afslutningsvis, at historien i en vis forstand har gentaget sig i 90'erne med oprøret mod det multikulturelle samfund fra en del af Socialdemokratiets vælgere. Ved ikke at diskutere værdier og arbejderkultur har Socialdemokratiet svigtet en stor gruppe af sine vælgere.

Jan Dahl rammer i sin artikel om Kritisk Revy over arbejderne boliger midt ind i diskussionen om en særlig arbejderkultur. Hvordan skulle arbejderne bo? Skulle de have lov at indrette sig, som de selv havde lyst til, dvs i borgerskabets stil eller skulle de være bannerførere for en ny progressiv boligform. Nogle af datidens mest progressive arkitekter, Poul Henningsen, Edward Heiberg, Ivar Bendtsen m.fl., udgav i slutningen af 20'erne arkitektur-tidsskriftet Kritisk Revy, hvor de argumenterede for, at arbejderbevægelsen skulle gå foran og gøre den nye funktionalistiske stil til arbejderne byggeform, i stedet for den gammeldags nyklassiske stil, som arbejderbevægelsen selv yndede at bygge i. Hverken Socialdemokratiet eller arbejderfamilierne syntes særligt godt om den firkantede funktionalistiske stil, bl.a. fordi boligerne ofte var for dyre for en arbejderfamilie. Efterhånden som de sociale og økonomiske forhold forbedredes for arbejderne, flyttede de alligevel efter 2.

verdenskrig ud i de nye højhusbyggerier, som i allerhøjeste grad var funktionalistiske. Højhusene på Bellahøj, Brøndbyerne og rækkehusene i Albertslund blev 60érnes og 70érnes arbejderboliger.

I mellemkrigstiden var der i internationale arbejderkredse et ønske om at bruge teatret som middel til direkte politisk agitation. Også på dette felt indgik diskussionerne om arbejderne egen kultur eller en "fælles" borgerlig kultur. Lisbet Jørgensen fortæller i denne artikel om Socialdemokratiet og DKPs forhold til agitproptheaterbevægelsen. Både i Sovjetunionen og i Tyskland valgte kommunisterne at bruge agitproptheatret som et led i opbygningen af en særskilt arbejderkultur. I Danmark ønskede Socialdemokratiet ikke at anvende denne propagandaform til at skabe en arbejderkultur. Partiet satsede i stedet på en ligelig fordeling af de kulturelle goder. DKP var også noget forbeholden, men det lykkedes for en fast trup, R.T. eller Revolutionært Teater, fra 1932-35 at etablere en agitpropgruppe, der optrådte med talekor, sketcher og sange om kommunistiske mærkesager.

Selv om Socialdemokratiet først indenfor de sidste 20-30 år har fået en formuleret idrætspolitik, har de socialdemokratiske ledede kommuner fra starten af 1900-tallet støttet og opbygget idræts – og sportsfaciliteter til den brede befolkning. Støtten er blevet givet i et social- og sundhedsperspektiv. Socialdemokratiet ønskede at styrke befolkningens sundhed og at tilbyde unge menneskers sunde interesser frem for at hænge på gadehjørnerne. Morten Mortensen viser i sin artikel, hvorledes Socialdemokratiet i Københavns kommune bevidst satsede på udbygningen af sportsfaciliteter, så arbejderbefolkningen også kunne få råd til at dyrke sport. Arbejderne skulle ud i de åbne områder, hvor der var lys og luft, og hvor de kunne styrke krop og sjæl i samværet med andre i sportsklubberne. Forfatterne beskriver i en række eksempler, hvordan idrætten bliver brugt både til at styrke befolkningens fysiske og psykiske sundhed. Han rej-

ser dog også spørgsmålet, om det er rimeligt, at den folkelige idræt og sport hvert år modtager 5-600 millioner krone i tilskud uden at der er nogen form for kontrol med, om befolkningen får den valuta for pengene, som den har krav på.

Louise Skyggebjerg har i sin artikel en grundig diskussion af begreberne kultur og fritid, idet hun spørger om arbejderens kulturelle. Hun fremlægger derefter resultaterne fra en empirisk undersøgelse af arbejderens fritidsaktiviteter i det 20. århundrede. I løbet af det 20. århundrede er arbejdstiden faldet, og arbejderne har også fået mulighed for at tage del i en bred vifte af fritidsaktiviteter. De såkaldte finkulturelle aktiviteter har dog aldrig været særligt udbredte, men det betyder ikke at arbejderne kan karakteriseres som passive i fritiden. De har bare haft smag for andre aktiviteter. Forfatteren fremhæver dog, at ikke kun klasseskelforholdet, men også parametre som køn, alder, civilstand, børn og økonomi og arbejdstid har stor indflydelse på valget af fritidsaktiviteter.

Den svenske historiker Roger Johansson sætter i sin artikel Sociale konflikter og dokumentarfilm fokus på dokumentarfilmen som historisk kilde, og hvorledes film om sociale konflikter bliver brugt både af samtiden og eftertiden til eget formål. Udgangspunktet er arbejdskonflikten i Ådalen i maj 1931, der udviklede sig til en tragedie, hvor 5 arbejdere blev myrdet. Der rejste sig efterfølgende en af de største protestbevægelser i moderne svensk historie. Begravelsen af de 5 døde arbejdere blev en markant politisk manifestation med 25.000 deltagere. Sveriges radio valgte ikke at deltage, men i stedet blev datidens nye medie: filmen taget i brug. Forfatteren har efter megen søgen i arkiverne gravet 3 meget forskellige dokumentarfilm frem om ceremonien. I artiklen diskuterer han, hvorledes dokumentarfilm kan bruges som kilde til at undersøge, hvordan formidlingen og kampen om historien foregik i samtiden og hvilke fortællinger, der fremgår af filmene.

I den sidste artikel i temaet skriver Hanne Abildgaard om Alma og Vagn Nielsens kunstsamling, som Arbejdermuseet fik overdraget. Ægteparret, som var en almindelig arbejderfamilien, samlede hele livet på original dansk kunst, som de købte efterhånden som de kunne spare sammen til det. Det var især kunstnerne John Christensen "barbermaleren", Hjalmer Kragh Pedersen og Henry Heerups malerier og tegninger, de købte. I artiklen fortælles om, hvordan Vagn Nielsen fra sin ungdom i DSU, i arbejderens kunstforening, i radioen og ved udstillinger og foredrag forsøgte at åbne arbejderens øjne for, hvad ordentlig kunst er, og at opbygningen af en kunstsamlingen med omtanke kunne foregå indenfor en almindelig arbejderindtægt.

Redaktionen har i dette temanummer sat fokus på kultur, arbejderkultur, kulturpolitik og forskellige aktørers interesse i dette område. Med deres forskellige tilgangsvinkler viser forfatterne, hvordan kulturen og arbejderkulturen på det store og lille plan har haft indflydelse på samfundsudviklingen, uden dog eller kun i kortere perioder direkte at blive inddraget i den generelle politikudvikling. Arbejderbevægelsen har ofte, som Jens Engberg beskriver det, gået rundt som katten om den varme grød, for at undgå at tage fat på diskussionen, om arbejderkulturen alligevel ikke har nogle særlige værdier og kulturformer, som adskiller den fra borgerskabets kultur.

LO har som en af aktørerne flere gange forsøgt at sætte fokus på arbejderkulturen, som et instrument til at opnå større indflydelse for arbejderne. I 1976 midt under 70'ernes krise afholdt LO en konference om, hvordan fagbevægelsen kunne gøre kulturen til en central del af LO-medlemmernes tilværelse og styrke den demokratiske deltagelse i samfundets udvikling. Konklusionen fra konferencen blev sammenskrevet i en programerklæring.

Kulturpolitik hænger meget tæt sammen med samfundets udvikling, og formålet med en aktiv kulturindsats er på længere sigt at ville ændre det bestående samfund. LO bør markere sine synspunkter på dette område meget kraftigere i fremtiden.

Temanummeret har givet nogle historiske synsvinkler på kultur og arbejderkultur. Bolden er hermed givet videre til at nutidens aktører til at forme fremtidens kulturpolitik.

*Anette Eklund Hansen,
Bent Gravesen og
Klaus Petersen*

Note

1. Den store danske Encyklopædi, bd. 11, opslag: Kultur.